

Les relacions de servei al segle XIII mallorquí

JOSEP F. LÓPEZ BONET

La dependència d'un home respecte a un altre home és una de les constants presents dins totes les estructures que ens mostra l'estudi de la societat del passat: relacions de treball, de servitud, de dependència jurídica, econòmica, política, personal... formen l'entramaliat que sosté tota societat que agrupa, sota alguns trets comuns, un col·lectiu humà dins d'un determinat espai i mode d'ocupació del mateix.

A Mallorca, quan als moments immediats a la conquesta i repoblació de l'illa, poc sabem de les relacions que junyeixen les persones amb altres per raó de jerarquia, de dependència econòmica o de necessitat de supervivència, als instants que s'estava consolidant una nova societat de trets originals, aïllada del continent, deixada quasi bé a les seves pròpies forces (ja que es va organitzar entre els nous titulars del terreny un cos de 100 cavalls armats considerats fins el segle XVII suficients per a que es defensàs l'illa per si mateixa)¹ i, en certa manera, avançada, per quant gaudia d'una certa llibertat per auto-organitzar-se i adaptar a les noves circumstàncies i medi els hàbits i fórmules que cadascú havia importat del seu lloc d'origen o les referències d'allò establert a altres indrets coneguts.

Poc importa aquí el debat respecte a si anomenam o no *feudals* certs tipus de lligams que subordinen uns a altres homes en virtut de les relacions de producció. Els nous pobladors, desarrelats bé per l'enlluernament d'unes majors

---

¹ La constitució de 100 cavallers armats disposats permanentment per la defensa de l'illa va anar a mode de contrapartida, a la distribució entre diferents porcioners de les *cavalleries* de terra que es reflecteix al *Llibre del Repartiment* fet després de la conquesta de 1229 (f. 24 v. del Còdex català de l'A.R.M.). El f. 101 del registre RP 3142 del mateix arxiu, redactat devers 1353, descriu la distribució dels cavalls armats al moment de la presa de l'illa per Pere IV (1343-1349). El tema ha estat tractat repetidament pel prof. Alvaro SANTAMARÍA que resumeix l'estat de la qüestió al cap II de *En torno a la evolución del modelo de sociedad en el reino de Mallorca*, editat per "Estudis Baleàrics" n.º 3, Palma de Mallorca, desembre de 1981. Vegi's també l'article de Maria BARCELÓ CRESPI, *Algunes anotacions sobre el sistema defensiu de Mallorca: els cavalls armats*, a "Mayurqa" n.º 19 pp. 97-111, Palma de Mallorca 1982. Aina LE-SENNE va tractar també el tema a *Precisiones sobre la "cavalleria" en Mallorca (siglos XIII-XIV)* a "Studia Historica et Philologica in honorem M. Batllori", pp. 287-299, publicat per l'Instituto Español de Cultura a Roma, 1984. Ambdós estudis donen nombroses referències bibliogràfiques i documentals a les que ens remetem.

possibilitats econòmiques o jurídiques, bé per l'atracció de la *nova frontera* —com ho ha caracteritzat el Prof. Santamaria—,² bé per obligacions de fidelitat als seus patrons, bé per gaudir d'un grau major de llibertat i per defugir certes constriccions legals —com la servitud o el lligam a la terra—, bé per l'atracció oficialment fomentada amb unes propagandístiques i liberals *Franquicies*, poden no haver-se'n adonat que el que d'ells s'esperava no era tant que assolissin una llibertat major, ni que fessin l'experiment d'un *falansteri* "avant la lettre", ans bé, que posassin en explotació els nous territoris per tal que la corona i els seus aliats —mercadets, burgesos i comerciants, institucions eclesiàstiques i, sols en darrer terme, cavallers i barons— en poguessin extreure rendiments o profits, no necessàriament immediats, monetaris o en forma de capital numerari o en espècies (roturacions, instal·lacions, estímuls al poblament mitjançant l'ordenació de l'espai i dels conreus, etc.); entre ells els que es podien derivar del manteniment i cura de la situació estratègica, la pau del mar occidental, el control de les rutes i uns magnífics ports dels que no deixaran de fer ús i de proclamar-ne la importància.

Aquesta descripció general de la nova societat implantada a l'illa està pràcticament lluny de debats i, en general, és acceptada per tothom. Però aqueixa és sols una descripció de les possibilitats o de les intencions del collectiu humà que ve a poblar. Els medis materials que posen a contribució per a dur endavant aqueixa tasca ens són desconeguts —encara que alguns autors han posat especial èmfasi en l'existència o no d'una abundant ma d'obra captiva o esclava—,³ així com els sistemes de relacions formals que es posen en pràctica dins les relacions privades de treball o explotació. Res no ens queda de gran part del dret privat que s'està, al segle XIII, posant en pràctica a les illes i que molt prest serà evocat com propi i consuetudinari, sobre les *costums* —que a l'Edat Mitjana tenen força jurídica i, en general, no són sinó tardanament recopilades de forma estructurada— importades o acordades *sobre la marxa*.

Els porcioners de la conquesta estableixen ràpidament els territoris que els hi han pertocat a cada un, bé per extreure'n rendes, bé per rentabilitzar-los amb la seva posada en explotació, i s'escapoleixen de l'illa. Encara abans d'acabar la presa de Mallorca ja el rei Jaume I ha d'enviar a cercar feudataris seus perso-

2 El caràcter de la nova societat constituïda pel conjunt de repobladors de l'illa com avançada, arriscada, oberta i tolerant ha estat emfatitzat pel Prof. SANTAMARIA, a diverses ocasions (vegi's, p. e., el cap. III de l'estudi esmentat). És del tot cert que la situació estratègica avançada de l'illa és tenguinada en compte i reflectida a les diverses butlles papals que tenen relació amb la conquesta i subsegüent ordenació dels nous territoris i que justifica tant el caràcter de *creuada* que té l'expedició militar com una gamma de privilegis especials, tot el que permet que el monarca i els diferents porcioners percebin rendes degudes a altres indrets a l'Església —els delmes—, per drets de conquesta a l'infidel. Els successius papes i monarques no deixaren mai de considerar aqueixa característica del domini ultramarítim de la Corona aragonesa; com un dels múltiples exemples —encara que n'hi ha de posteriors— ens basta mencionar la butlla de Inocènç IV (7-III-1443) sobre provisió de beneficis, dignitats i prebendes reservades als eclesiàstics de l'illa "*rememorans distantiam insulae 200 miliarum a continenti, incolarum ipsius et labores contra fidei catholice inimicos*" (ARM *Llibre d'en Abelló* f. 61 v. XXVIII).

3 Vegi's Ricard SOTO, *La població musulmana en Mallorca bajo el dominio cristiano (1240-1276)* a "Fontes Rerum Balearivm" vol. III, Fund. Bmè. March, Palma de Mallorca 1979-80; Jaume PORTELLA I COMAS, *La conquesta catalana i l'estructuració d'una nova formació social a Mallorca. Un estat de la qüestió* a 1.er Col·loqui d'Història agrària, Barcelona 13-15 d'octubre 1976, editat a València 1983, qui segueix d'aprop les orientacions de Miquel BARCELÓ a *Alguns problemes d'història agrària mallorquina suggerits pel text d'al-Zuhri*, publicat a "Recerques" n.º 8.

nals des d'Aragó per a tenir forces abastament, ja que quasi bé tots els grans partíceps de la expedició han retirat els seus homes, portant-se'n el botí i deixant en vies d'organització el patrimoni immobiliari obtingut —que sembla no és el que més els interessa—. ⁴

S'estableixen —o confirmen— els consultats de les comunitats mercantils capdavanteres de la Mediterrània (Génova i Pisa) ⁵ per tal de canalitzar i fomentar l'intercanvi exterior i la creació d'una riquesa mitjançant el tràfic comercial. S'estructura —molt probablement— el sistema impositiu, sobre la base d'*ajuts veinals* per obres públiques i de defensa, de drets sobre el tràfic exterior de mercaderies, i de *talles* per subsidis a la corona o empreses d'interés més que local. ⁶

S'estructura l'administració de les diferents porcions —de les que el monarca i l'Església en són els més grans posseïdors— amb la constitució de *batles* i *curies* i de *lloctinents* o *batles* generals del territori per quant pertocui a l'administració pública de la corona, i es crea la jurisdicció penal —mitjançant acord amb els altres porcioners detentadors d'algún tipus de jurisdicció dins l'illa— amb la creació del Veguer de Mallorca, a 22 de juliol de 1231.

Ben aviat, ho sabem, el col·lectiu de comerciants i mercaders de l'illa és important i assoleix una forta presència política i part del control dels orgues de decisió. ⁷ D'immediat s'organitza l'Església de Mallorca, ⁸ que té com funció

⁴ Després de la pesta patida pels exèrcits que havien pres la ciutat a la primavera de 1230, "la major partida" dels cavallers "se n'eren anats los uns en Catalunya e els altres en Aragó" —*Llibre dels feits del rei En Jaume*, cap 93—, el que motivà que el rei hagués de requerir a feudataris seus d'Aragó per poder continuar les tasques d'ocupació. Vegi's Pablo CATEURA, *Sobre la aportación aragonesa a la conquista de Mallorca (1229-1232)* a X^o Congreso de Historia de la Corona de Aragón, editat per "Instituto Fernando el Católico" a Saragossa. 1980.

⁵ Sis mesos després d'iniciada la conquesta de l'illa ja s'havien començat tractes amb Génova (juny de 1230), que conclourien amb l'establiment de consolat a Mallorca l'abril de 1233; les relacions amb Pisa s'establiren per pacte del mes d'agost del mateix any; tot això amb "independencia de los privilegios comerciales y exenciones fiscales que se otorgaron en aplicación del espíritu de los... pactos de Barcelona y Tarragona a las ciudades participantes en la empresa": Alvaro SANTA-MARÍA, *La reconquista de las vías marítimas*, a "Anuario de Estudios Medievales" n.º 10, Barcelona 1980.

⁶ La primera menció que coneixem d'una "collecta", és a dir, recaptació d'imposts per necessitats públiques, és de 25 de maig de 1237, en temps de l'Infant Pere de Portugal, set anys després de la conquesta. El 10 de maig de 1244 el propi rei Jaume I ja disposava, des de Xàtiva, que tots els que posseïssin béns de reialenc o que haguessin adquirit béns del mateix havien de contribuir —com els altres— en les *talles* o *colectes* per obres públiques a la ciutat. El sistema tributari, doncs, començà sens dubte a funcionar des del primer moment.

⁷ La preocupació per a convertir Mallorca en una vertadera base comercial d'importància, amb tota la infraestructura necessària és patent des dels primers moments abans de la conquesta: immediatament encarrega Jaume I a l'Ordre de l'Hospital que reformi i reconstrueixi la *drassana* almohade, mentre s'inicien obres al moll i la construcció de dues *drassanes* més; el 10 de gener de 1231 el rei fa francs de lleudes i peatges de l'illa als habitants de Barcelona que l'ajudaren a la conquesta; pocs dies després de donar a l'illa les franqueses del regne (1 de març de 1231), concedeix estatge a la comunitat jueva dins del recinte del palau reial de l'Almudaina i regula les seves relacions amb els cristians; el 22 d'agost de 1246 concedeix la construcció d'una nova llonja i magatzem pels mercaders, el que ens revela que, a 16 anys de la conquesta, hi havia ja un important tràfic mercantil a l'illa.

⁸ A 9-XI-1230 el rei ja estableix un pacte amb els bisbes de Barcelona i Tarragona per a la dotació del bisbat de Mallorca —amb la mediació dels abats de Poblet i Santes Creus—, encara que no es resolguessin, de moment, les diferències que hi havia entre aquelles dues Seus episcopals sobre el nomenament del primer bisbe de Mallorca, que no compareixerà provist fins a febrer de

la de contribuir al fixament de la nova població —ja que els serveis espirituals són considerats tan imprescindibles a l'època com els de qualsevol altre casta— i la d'organitzar-se per a extreure tot el partit econòmic que es pugui, a través de la constitució d'una xarxa parroquial i d'una Seu episcopal, que compareix ja proveïda a 1238, però que reb dotacions des de 1230⁹ (al manco 23 entre l'any mateix de la conquesta i 1240).

Molt prest, la comunitat illenca gaudeix ja d'una metrologia pròpia i, des de 1247, d'un sistema monetari, mitjançant la seva adjunció al que es crea a València.

L'administració representativa comunal immediatament (agost de 1246, abril de 1247)¹⁰ emprèn tasques d'organització de la ciutat i obres públiques per a que es puguin desenvolupar les activitats comercials d'on s'espera injectar vitalitat econòmica a la nova societat (obres portuàries, quarteres, dressanes, llonja, alfondecs; pes de carbó, farina, llana i formatge; peixeteria, etc.).

Tot això és sabut, però no com s'organitzen les relacions privades per les quals uns homes poden fruit del producte del treball d'altres o uns homes poden accedir a la supervivència aportant el seu esforç en l'obtenció de la producció sobre uns béns que el posseïdor no pot per si sol posar en explotació. És a dir: quines són les condicions mitjançant les quals els posseïdors de béns o de poder militar, polític o econòmic podem obtenir la rentabilització de la seva possessió —o posició— mitjançant l'obtenció de la contribució o de la força de treball d'altres i quines són les condicions d'aquest intercanvi?

Els 27 contractes que presentam, extrets de la sèrie de Escrivania de Cartes Reials de l'Arxiu del Regne de Mallorca (A.R.M.), ens poden ajudar a conèixer alguns trets d'aquest mode d'intercanvi de serveis, prestacions o treball. Són els únics localitzats a tota la sèrie, que consisteix en fragments —molt sovint descabalats, fets mal bé i sense datar— de registres de la Curia del lloctinent del monarca, del Batle de Mallorca, inclús d'altres posseïdors de jurisdicció. S'hi inscriuen majoritàriament contractes d'establiments emfitèutics, algunes comandes i contractes mercantils i disposicions tutelars i testamentàries. Sols entre 1256 i 1260 hi comparèixen el tipus de contractes que presentam, que potser ni abans ni després varen passar de la forma verbal o bé no eren registrats per l'escrivania pública de l'administració central.

A 1256 s'inicia la lloctinència de Jaume II., després d'haver ostentat el senyoriu de l'illa l'Infant Pere de Portugal, que morí a Mallorca a la primera meitat de l'any.¹¹

1238. Per la butlla donada per Gregori IX a Perugia a 11 de gener de 1235, emperò, sabem que al Papa havien arribat notícies que la nova catedral estava ja en construcció.

⁹ Vegi's la meua comunicació al XI^a Congrès d'Història de la Corona d'Aragó *La dotació de l'Església de Mallorca després de la conquesta cristiana (1229-1280)*, Montpeller 1985.

¹⁰ El 22 d'agost de 1246 el rei concedí a Ferrer de Granada l'establiment a cens de la plaça o espai de terra que hi havia vora la Porta del Mar i que començava des de l'angle de la barbacana fins a l'Hospital (actual Església de Sant Joan) i la Riera (actualment avinguda Antoni Maura) per a la construcció d'una Llonja i alfòndic per a ús dels mercaders, als quals i a les seves mercaderies i efectes concedia el rei protecció. El 2 d'abril de 1247 el rei donà per rebut un ajut de 900 reials de València a canvi de l'autorització per a construir una *quartera* o magatzem regulador de grans, a la plaça de ciutat, una peixeteria i els pesos de carbó, farina, llana i formatges.

¹¹ SANTAMARÍA, Alvaro a *Don Pedro, Infante de Portugal, señor del reino de Mallorca: 1231-1256* a "Balears: antologia de temas" p. 21. C.I.T.E. de Balears, junio 1975.

El 8 d'agost d'aquell mateix any, des de València, ja disposà Jaume I que es juràs fidelitat i es fes homenatge al seu fill, que el mateix dia confirmava dins l'església de Santa Eulàlia les franquícies i el dia 11 de març de 1257 la carta de Franquesa, ampliada. El primer contracte dels que presentarem està datat el dia 26 d'octubre de 1256, mentre ostentava la lloctinència de l'Infant Jaume (de moment sols *delegat personal* del monarca, son pare) Berenguer de Tornamira, que serà el contractant del segon, a 19 de juliol de 1259, any que sembla esser (doncs no tots els contractes van datats, ni els registres són complets, ni els folis van molts de cops numerats, ni l'ordre de les fulles és del tot fiable) el dels 24 següents contractes, acabant-se la sèrie amb un contracte de 19 de febrer de 1260. Palai Nunis, lloctinent de Berenguer de Tornamira reb dos *affirmaments* el dia 2 de setembre del mateix any de 1259.

Passat el febrer de 1260 no se n'ha localitzat cap més. Potser, després d'un intent de nova organització administrativa, es decidí tornar a l'àmbit estrictament privat aquest tipus de contractacions, o s'implantà altre costum o modalitat de contractació; potser va esser sols l'exemple donat per Berenguer, o una nova concepció jurídica intentada imposar per ell, el que va estimular a altres a fer registrar per escrit de forma pública els contractes, durant un breu espai de temps; potser hi ha un intent d'introduir el dret privat aragonés a l'illa, —el qual veurem que contempla la modalitat jurídica dels contractes d'*affirmament*— o es tracta de jurisdiccions personals que s'imposen segons el lloc d'origen o la *nació* de provenença o naturalesa del contractant, al marge del dret territorial, que és el de tradició romana, essent els *Usatges* de Barcelona considerats sols com supletoris.

I. El contracte de servei personal als furs aragonesos.

La pràctica privada d'establiment dels que Gibert anomenà *contractes de servei* per part d'homes lliures a sou i per un temps determinat amb algun senyor o baró de superior posició i jerarquia no era nova als territoris d'Aragó, al manco des del segle XI. És aquesta un tipus de vinculació "*laboral*" que, si bé lliga a dos homes lliures, obligant al d'inferior posició a fidelitat, dependència personal i inclús —encara que de mode purament formulari— a retre una mena d'"homenatge" i a esser assimilat a un *vasall* en tant i en quant l'incompliment de les especificacions contractuals és considerat com "*bauzia*" o tració, no es tracta d'una subjecció de caràcter militar o *vassallàtica* clàssica, ans d'un contracte o per serveis domèstics o per funcions de caire servicial com les dels "*scuders*" —fins al punt que els Furs parlen estrictament de "*siruent o siruenta*"—. Segons Gibert, que estudià sobre tot el cas castellà,¹² deven la seva verdadera formulació a l'empenta del règim municipal i a la progressiva desaparició —o, en aquest cas, absència— de les prestacions laborals forçades.

Tampoc era, doncs, desconeguda tal fórmula contractual al regne de Castella, i d'ella tracta el capítol IV, 3, 5 del *Fuero Viejo de Castilla*, en la redacció sistemàtica de 1356 feta, segons el Prof. Galo Sánchez, sobre altres redaccions exis-

¹² GIBERT: *El contrato de Servicios en el Derecho medieval español a "Cuadernos de Historia de España"*, t. XV, pp. 102 y ss. Buenos Aires 1951.

tents ja des de la segona meitat del segle VII,¹³ i és mencionada i tractada a diversos Furs Municipals, com els de Viguera y Val de Funes, de Cuenca i tots els seus derivats (cap. 36: “*de foro operatorium conductorum*” o “*obreros logados*”), de Zamora, de León, d'Alcalà, de Soria, etc.

Es tracta, segons el mateix Gibert, d'una conseqüència del creixement urbà, doncs: “*sólo cuando las personas son libres para disponer de sus energías de trabajo y cuando por otra parte se crea una masa de población que no tiene tierras propias —las dos condiciones se dan en las ciudades— se hace necesario regular los contratos de servicios*” que, així i tot, presenten nombroses modalitats, tant dins l'economia de l'explotació agrària, d'acord amb les funcions motiu del contracte —pastor d'ovelles o cabres, hortolans, servents de molins o forns, conradors en diferent règim de contractació— com dins tot tipus de relació servicial: servents domèstics, dides o tots aquells genèricament dits “*vasallos o mancebos*” que habiten amb el senyor formant part del seu servei i mengen del seu pa. A aquest darrer cas, els serveis són indeterminats i presenten majors característiques de dependència personal.

Són emperò els Furs de Jaca (a la vora de 1063)¹⁴ els qui inclouen la primera menció coneguda d'aquest tipus de contractació, destriant clarament els seus trets diferencials respecte al servatge:

- es contreu per part d'un *home* lliure, no d'un serf
- per prestació de serveis per *preu sabut*
- i *entro un cert termini*.

L'article 36 “*d'om qui.s met a servici entro a cert terme*”, es refereix al cas d'incompliment del termini contractat per qualsevol de les parts (abandonant sens causa el servent o despedint-lo el senyor) i disposa perdi la fiança dipositada el primer, si és ell el causant, o entregui en lloc seu un altre *bon sirvent* que presti el servei fins a la fi del temps convengut, o que degui pagar el senyor la part corresponent a la soldada compromesa, si és ell qui foragita sense motiu justificat al servent. Aqueix, a més, haurà de indemnitzar al senyor, si romp unilateralment el pacte, per tot quant ha menjat a compte seu “*inclús la sal*”.

¹³ Vegi's el capítol *Fuero viejo de Castilla* redactat per Joaquín CERDA Ruíz-FUNES, a la “Nueva Enciclopedia Jurídica”, editada sota la direcció de Carlos E. MASCAREÑAS, volum X^a, preparat per Buenaventura PELLISE PRATS, editada per F. Seix, S. A., Barcelona 1976. L'edició de la compilació de 1356 del *Fuero Viejo de Castilla* preparada per Ignacio JORDÁN DE ASSO i Miguel DE MANUEL Y RODRÍGUEZ i editada per Joaquín Ibarra a Madrid l'any 1771, presenta al Llibre IV, Títol III, cap. V, el següent text: “*Esto es Fuero de Castiella: que quando algund ome coje mancho o manceba a soldada por tiempo cierto, si el mancebo o la manceba le jallescier ante del plaço que pusier con el, soyendo sano, sin culpa del señor, deve pechar la soldada dobrada. E si el señor le echare de casa sin culpa de el, otrosí le deve pechar la soldada dobrada. O si el señor se querellare de algund mancebo o manceba, que le lievó alguna cosa de su casa fasta en quinze sueldos, quanto jurare el señor, devel pechar el mancebo, seyendo el señor tal ome que sea sin sospecha, a bien vista del judgador, e de omes bonos*”. La disposició és molt semblant (contractació a sou, per temps determinat, sanció per el trencament injustificat i unilateral del contracte, respecte al béns del senyor i mutua confiança...) a les que descriurem dels Furs d'Aragó, probablement anteriors.

¹⁴ Vegi's el capítol *Fueros de Aragón* de Salvador MINGUJÓN a la p. 372 i ss. del vol. X^a de la “Nueva Enciclopedia Jurídica”, op. cit. L'edició dels Furs de Jaca que manejam, i de la que s'extreuen les referències a capítols i als diferents manuscrits conservats, és la de l'edició crítica de Mauricio MOLHO, *El Fuero de Jaca*, editada per Instituto de Estudios Pirenaicos del CSIC a Zaragoza 1964.

Disposa també el Fur la llibertat del servent per canviar el seu estat civil contraient matrimoni, encara contra la voluntat del senyor, i per rompre —o suspendre— el contracte per aquesta causa, deguent percebre tot el que correspondria al temps servit. El punt 156 accepta el jurament del servent, tal com home lliure, sobre el "*llibre e la crotz*" com prova suficient de la soldada deguda pel senyor, si aquest la negàs. El punt 154 de la redacció B del Fur disposa la inviolabilitat física del servent doncs, encara en cas que no servís convenientment, no el pot el senyor "*batre ni tirar per los pels*", sota una pena igual a la que mereixerien tals fets si els proferís a una persona externa: "*tant gran calònia deu dar com si auís ferut altre omne*".

El punt 69 del manuscrit E aclara que el senyor, cas de desobediència greu, pot confiscar part de la fiança, amb la qual pugui llogar un altre servent que compleixi el treball i es pugui així resarcir dels perjudicis.

La relació, doncs, a pesar de les mencions formulàries a *uasall* (p. e. a l'últim capítol esmentat)¹⁵ té un caire principalment econòmic, essent la fiança (*fiança de complendo*) dipositada pel servent l'única garantia de la relació de subordinació lliurement contreta i no el caràcter estamental del senyor. No es contemplen, per tant, diferències d'edat, sexe o condició de les persones i l'únic requisit és la mutua i lliure voluntat de contractar.

Els Furs de Jaca i comarca foren donats a Tudela i altres 30 pobles a 1122, a Pamplona a 1130 i confirmats per Ramiro el Monje a 1134 i ampliat per Alfons II a 1187. De 1177 és el *Fuero latino de Teruel*, que influirà sobre el de Cuenca (1189-90) que, a la vegada, sembla esser antecedent del de Sepúlveda (abans de 1300),¹⁶ i que té com antecedents el *Fuero de Jaca*, el de Saragossa (1119 i 1134), el de Calatayud (1131), el de Daroca (1142) i el dret consuetudinari aragonés, que havia conegut diversos intents de recopilació entre 1171 i 1172. Els capítols 465 "*de pactis inter dominos et servos*", 466 "*de domino qui servum suum percusserit vel occiderit*", 467 "*de mercenario qui suo domino refefellerit*", 468 "*Sic de servo qui suo domino minguam fecerit*" i 500 "*de fidelitate omnius serviencium et mercenariorum*" es refereixen al personal contractat emprant tant el terme *operarios*, com el de *mercennarius* i aclara a les acaballes del cap. 465 que "*Hoc idem dicimus de nutrice, et cameraria quam quis in domo sua tenuerit*", alludint acte seguit a "*nutrices vel ancille*" —que treballen tot el temps en idèntiques tasques— fent distincions respecte dels "*servientes sive mercenarii*", que exerceixen tasques diferents i no treballen igual tot el temps, per exemple —aclara— en temps de neu. Al cap. 500, després de descriure's funcions determinades de pastors, bovers, oguers, etc., enumera com a "*mancipium mercennarium*" als pastors, bovers o vaquers (dits conjuntament *armentarius*), hortolans, dides, servents i *altres*. El Fur de Teruel, emperò, es refereix més a l'aspecte penal —delictes del servent contra el senyor o la mestressa o el fill o filla

¹⁵ Veure Hilda GRASOTTI, *Las instituciones feudo-vasalláticas en León y Castilla*, tom I *El vasallaje*, editat per Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, Spoleto, 1969, pp. 95-106, on presenta testimonis de l'ús del terme *vasallo* "*en el sentido, luego general, de labrador de señorío*" des d'abans de 1100. Vegi's també l'estudi de GIBERT esmentat.

¹⁶ *Fueros de Aragón* de Salvador MINGUIJON, ja cit. a pp. 372 i 374. L'edició del *Fuero latino de Teruel* que hem manejat és la de Jaime CARUANA GÓMEZ-BARRERA, ed. per Instituto de Estudios Turolenses de la Diputación Prov. de Teruel, CSIC, 1974.

i vice-versa, etc.— que al tipus de contractes que comentam, però ens serveix per acreditar l'existència del tipus de *asalariats* lliures en funcions servils i que són anomenats quasi indistintament *servos* —de forma genèrica— com *serviens* o *mercenarium*, o encara més concretament *mercenarium mancipium*, és a dir, homes lliures a sou.

El *Código Villareense*, recopilació de furs efectuada, segons Ramos de los Certales, probablement al primer terç del segle XIII¹⁷ sobre el nucli dels de Jaca i que fou aplicada a la comarca aragonesa de les riberes de l'Ebre, comprèn un capítol (n.º 147 de l'edició) sobre el cas d'enfermetat: “*de uassallo et ancilla qui sedent ad soldatam et infirmantur*”, especificant que el *vasall* tengut a sou no deu ni servir ni compensar res al senyor pel temps d'enfermetat, un cop guarit, si aquell l'hagués foragitat sense pagar-li l'arrendament (*conductum*), però si l'hi hagués pagat durant el temps que restàs malalt, hauria de compensar, acabat l'any, el temps que hagués estat fora de servei per malaltia. El punt següent de la mateixa edició, condensa els furs coneguts respecte a incautació de part de la fiança del servent, —per perjudicis causats al senyor o als seus béns— i la prohibició al senyor de posar-li la ma sobre, afegint el cas que el *vasall* es negàs a complir algun comès que li fos assignat, cas que deixaria al senyor en llibertat de substituir-lo per altre, a càrrec de l'embargament de part de la fiança.

La compilació dels Furs d'Aragó feta per Vidal de Canvelles per encàrrec de Jaume I i aprovada a les Corts de Huesca a 1247, coneguda com “*Fueros de Aragón*”¹⁸ o “*Compilación de Huesca*”, recull al seu títol IV del llibre IV les provisions dels Furs de Jaca que hem descrites, sota el títol “*de Mercenariis*”, afegint la possibilitat d'un “*fiador*” del servent que substitueixi la dipositació de fiança amb la seva garantia econòmica personal, a mode d'avalador. Afegeix també que el senyor no té l'obligació de fer despeses per causa d'enfermetat del servent i que, si les fes, aquell deu restituir les mancances a la fi del termini, aspecte que veurem reflectit als contractes que comentam.

Els comentaris d'Hospital anoten que els servents —com els fills— no deuen obediència en allò que és il·lícit, però si en tot el demés, en base a la compilació Justiniana del dret romà —el *Digesto*—, assimilant pel que fa al cas els serfs i els servents.

Tampoc el Furs de València, basats en les *costums* dictades per Jaume I devers 1240, contenen disposicions específiques que acreditin l'existència dels contractes de treball que tan clarament compareixen regulats a Aragó. La rúbrica 83 “*de servis fugitivis et furtis*” no considera més que la responsabilitat de *servus vel ancillas*, que a la traducció catalana compareixen com *serv* o *serva*, *catiu* o *catiua*; però al punt 8è disposa que:

¹⁷ *Recopilación de los Fueros de Aragón*, editada a *Documentos para la Historia del Derecho Español. III* per José M.ª RAMOS DE LOS CERTALES a “Anuario de Historia del Derecho Español”, tom 2, 1925.

¹⁸ *Observancias del Reino de Aragón de Jaime de Hospital*, editada amb introducció i text crític per Gonzalo MARTÍNEZ DíEZ S. J. per Caja de Ahorros de la Inmaculada, Zaragoza 1977. Vegi's també el capítol *Fueros de Aragón* de MINGUJON, ja esmentat p. 383, on afirma que el manuscrit dels Fueros de Aragón en poder de Dyson Perrins, estudiat per Gunnar Tilander, és més extens que la compilació de 1247.

“Domestica furta vel rapine aut iniurie domestice corriguntur a dominis seu magistris, ita quod non tenentur respondere nobis vel Curie, nec de castigatione a nobis vel alio audiantur”,

amb un afegitó que diu:

“nullus dominus vel magister possit facere justiciam corporalem de servitores vel discipulo suo vel servo”;

es deixa, doncs, a l'àmbit privat i a l'autoritat del senyor o mestre la correcció de les faltes, —que no pot esser cruenta— tal com provenia de la tradició del dret romà; acte seguit, el punt 9 defineix el que s'entèn per domèstics:

“domesticos vocamus: uxores, servos, liberos, mercennarios, nepotes, discipulos, scolares et omnes mares et feminas qui sint de familia”.

El cas dels *mercenaris* i serfs queda relegat, així, a l'àmbit del dret privat, quedant sota l'exclusiva potestat del cap familiar, i estant inclosos en qualitat de domèstics dins la família extensa, juntament amb nebots, mares, dones i, al seu cas, aprenents i escolars.

A Mallorca no disposem, a l'època esmentada, d'altres referències jurídiques al contracte de servei que els 27 exemples que presentarem. El cas de la *“dida sive nutricex”*, que contitueix el contracte n.º 5, resulta —com hem vist— esser un dels típics d'aquest tipus de subjecció lliurement admesa i és sovint esmentat junt amb el dels *“macips”* o aprenents, funcions ambdues a les que es va seguir aplicant amb seguretat aqueixa modalitat de contractació fins al manco finals del segle XIV. Posseïm un exemple clar de la permanència al regne de València d'aquesta modalitat de lligam personal i laboral en l'acord del Consell de la ciutat de 8 de juliol de 1373¹⁹ que establia i ordenava que perdés la soldada del temps servit i *“córrega la ciutat ab açots”* la dida que abandonàs el seu servei abans del temps *“emprès o auengut, sens voluntat o llicència d'aquell o de aquella ab qui.s serà afermada o auenguda”*, al mateix temps que es disposava que tampoc el *“senyor o la dona”* pogués gitar-la abans del temps *“emprès o auengut sens uoluntat de aquella o sens causa iusta, a coneguda de la Cort”*. El mateix es feia extensiu a *“scuders e en macips e macipes”*, excepte la pena d'asots.

Que la pràctica estava en vigor a final del segle XIV als territoris de la Corona d'Aragó ens ho testimonia Francesc Eximenis al llibre XIIe de *“Lo Crestià”* (escrit després de 1381 i refet a 1391), capítols 338 y 339,²⁰ on destria la diferència entre *“servicials i escuders”* i *“missatges i servents”*, diferents dels *esclaus*, la situació jurídica dels quals descriu apart al cap. 681 del llibre III:

“Servicials e escuders són aquells qui són deputats a servei curiós i polític, així com és servir al senyor en taula e acompanyar-lo per lla on va. Aquests

¹⁹ *Aureus Opus Regalium* CCXLVI-XXXI p. 550 de l'edició facsímil feta per Ed. Anubar a València, 1972. També *Fori antiqui Valentiae*, edició crítica de Manuel DUALDE SERRANO, per l'Institut Jerónimo Zurita, CSIC, Madrid-València 1950-1967.

²⁰ Jill WEBSTER, *Francesc Eiximenis. La societat catalana al s. XIV*, Edicions 62, Barcelona 1967, pp. 60-63.

deuen esser tenguts ben vestits, e en terres en que s'usen portar armes van detràs de llurs senyors ab armes. Aquests comunament se lloguen, ells e llur servei, per cert preu e a cert temps ab aquell ab qui estan, e el llur servei és apellat per llogater”;

“Missatges e servents són, així mateix, llogats a temps cert e a certs treballs ab aquells ab qui estan, e aquests són en menor grau que los servicials en quant són donats als treballs pus minves e majors, e pus rusticals. Aquets, axí com ne als servicials damunt dits, lo senyor ab qui estan llogats no és tengut de dret de proveir en temps de malaltia, com solament los tinga e els haja ab fi llogats per esguard de son servei...”.

La diferència ambdues castes de llogats és, doncs, sols la categoria dels serveis pels quals es contracten, però no el tipus de contractació.

Eximenis descriu les condicions jurídiques de contractació que ja coneixem pels Furs d'Aragó, excepte la costum de disposició de fiança que el senyor es pot rescabalar de la soldada cas que hagi de proveir al manteniment del servent durant l'enfermetat, si aquell no té lloc on estar i esser atès, i afegeix que si el servicial o misatge “*pren mal*” per causa del servei o per “*qualque obra notable que comunament no és entesa en llur servei*” el senyor està obligat a fer-se càrrec de les atencions mèdiques i necessàries “*per contemplació de dit mal reebut*”; es refereix també a la prohibició de tot càstig físic per part del senyor i al cas, no contemplat fins ara, que el senyor “*se plavia de la serventa forçant-la*” contra la seva voluntat, que constitueix greu falta, doncs “*la serventa estava en casa en fe del senyor*”;

“aquests aitals missatges e servents són tenguts al senyor primerament en obediència en tot ço a fer per ell que no sia contra Déu, ne contra fur ne costums de la terra... e, si ells no volen fer ne obeir al senyor o a llur dòna en aitals coses, lo senyor o dòna los pot dar comiat quan se vol, pagant-los per lo temps que li han servit. Lo senyor, així mateix, los és tengut de servir la costuma de la terra en dar-los pa e vi, e companatge e llit, e altres coses acostumades de dar als altres semblants, per bé que no sia expressat en les covinences e pactes fets entre ells en lo començament”.

Considera també la responsabilitat penal del servent que falti a la lleialtat deguda al seu senyor i cometi robatori o que “*assatge de plavir fe de la dona ab què està*” o amb la filla —casos pels que dictamina la pena capital— i califica de deslleialtat el fet que el servent es *complagui* amb la serventa de la casa —amb mutu consentiment o no—, afegint el dret que ja coneixem de la llibertat per a contreure matrimoni sense l'autorització del senyor i la possibilitat de rescissió del contracte per ximple abandó per part del servent, el que allibera al senyor de qualsevol obligació econòmica, encara que: “*en for de consciència li sia tengut de pagar del temps que li ha servit*”.

Com veim, si bé es tracta d'una mutua relació de lleialtat, s'ha afeblit el caràcter servil per quant no hi ha penalització per abandó ximple i unilateral del servei per part del servent, ni dipositació de fiança, ni obligació de compensar el temps d'enfermetat, si bé tampoc el senyor n'està obligat a manteniment i atenció durant aqueixa, llevat de casos extrems i extra-contractuals. També el senyor pot rompre el contracte a qualsevol moment per incompliment del

servent, sense més indemnització que les retribucions pendents pel temps efectiu de serveis. La relació és netament la d'un contracte de treball, que queda en suspens si el servei no és prestat per motius aliens a la voluntat d'una de les parts, quedant així esvaïda la subjecció personal del servent.

II. Els 27 contractes d'affermament.

Els contractes presentats segueixen tots un semblant esquema compositiu, i es copien de forma abreujada: no constitueixen sinó una síntesi de les —suposam— més extenses i detallades especificacions, síntesi que sovint sols inicia els capítols formulàriament, amb un enorme abús dels “*et cetera*”. Encara que l'esquema, emperò, és sempre semblant i de voltes purament formulari, podem destriar 4 grups, segons els tipus de serveis objecte de la contractació:

a) servei domèstic (?), *sense especificar tasques concretes*: 12 contractes (els n.º 1 2, 14-15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 24 i 27).

b) *servei amb contraents de caràcter militar*: 10 contractes (els 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11-12-13 i 26), a 8 dels quals es fa menció expressa d'haver-se prestat homenatge (als 3, 4, 7, 8, 9 i 11-12-13), *especificant a cinc casos (els 3, 4, 11-12-13) haver-ho fet “ore et manibus meis propriis”*.

c) contractes d'aprenentatge o mossatge d'algun ofici: 3 casos (els 6 —sedera—, 19 —taula de canvi— i 23 —sastre—).

d) contractes per l'exercici d'una funció concreta: 2 contractes (els 5 —dida— i 25 —pergaminer—).

TAULA N.º 1

N.º	Data	Contractat	Contractant	Salari en moneda
1	26-X-1256 fins a carnipriuim	Bg. Conamina per servir	Bn. de Claromonte i C. Hugeto	20 sous reials
2	19-VII-59 fins 1 any	Johannes Periz	Ben. de Tornamira, <i>militi</i>	
3	1259 2 anys	Sanxo Lopes, escuder fa homenatge	Bencete de Calataiu	60 bisants d'argent/any
4	Id.? 2 anys	P. Marchis fa homenatge	Benet de Calataiu	40 bisants/any
5	Id.? 2 anys	Deusa, filla Cabisa per dida	Johanna	70 sous reials de València 1.º any i 30 bisants el següent

N.º	Data	Contractat	Contractant	Salari en moneda
6	Id.? 2 anys	R. d'en Moreil aprenenta	G. de Coll i Benvençuda, sedera	
7	24-VII- (2 anys)	Stephens Peres d'Uclés fa homenatge	Beneet de Ca- lataiu	igual que 3 (60 bisants d'ar- gent/any)
8	Id.? 1 any	Garcia Peris de Tudela vasall	Beneet	a mercè
9	Id.?	Gil Peris igual	Beneet	60 bisants/any
10	Id.? 2 anys	Stephens Peris P. Nunio traidor, etc.	Benet	35 bisants/any
11	28-VII 2 anys	G. de Sancto P. de Torelo fa homenatge	Bd. de Sancto Laurencio, <i>militi</i>	28 bisants d'ar- gent/any
12	Id.?	R. de Sancto P. de Torelo igual que l'an- terior	G. de Sancta Oliua	igual que 11 (28 bis.)
13	Id.?	Jo. France? igual que l'an- terior	G. de Podio	igual que 11 (28 bis.)
14	2-IX- fins S. Miquel	P. de Pugçerdà	Palacio Nuniz, <i>militi</i>	30 sous reials
15	Id.?	R. Soliuela	Palatio Nuniz, <i>militi</i>	igual que 14 (30 s.)
16	11-IX-1259 un any	Brunisendis den Font	Bencetam, filia <i>sarde</i> Ga.	7 sous reials
17	16-X- un any	Benuenguda de Magalats	Thomasio Spanioli	24 sous reials
18	un any	Stephian d'Argilers	Thomasio Spanioli	12 sous
19	3-X un any	Ja. Den Net	Bng. Draperio	30 sous reials
20	16-X- un any	Johannes de Vila	Bn. Rocha	25 sous reials de València
21	26-X de tots Sants a un any	P. de Messina	Johannes de Nunopello	20 sous reials
22	30-X un any	Berengaria Ferraria	Bonanato de Ceruarria i els seus	17 sous reials

N.º	Data	Contractat	Contractant	Salari en moneda
23	11-XI un any	Izac Malet pel seu fill Samuel, com aprenent	Izac Abenseit, <i>sartori</i> , i els seus	24 sous
24	1-XII un any	P. des Goig	P. Spannioli	segons el temps que estigui, a raó de 25 sous reials/any (?)
25	20-XII-1259 des de Nadal a un any	Jacobo, teixidor	Johannes de Galuano, <i>pergaminerio</i>	30 sous reials de València
26	29-XII-1259 un any	Elies de Armenia	Bn. de Villari i els seus	cap
27	19-II-1260 un any	R. ^a d'en Cirà	Berengaria, <i>uxor</i> Bn. de Podio	18 sous reials de València

III. Esquema textual.

1) La fórmula inicial és invariablement la següent:

X affirmo (ó affermo) me tecum (ó uobiscum) Y...

*2) Segueix quasi bé sempre una fórmula d'humilitat, el model de la qual ens la donen els contractes 8, 16 (*cum patientia, humilitate et fidelitate*) i 11 (*cum patientia, humilitate et fide*) al qual es remeten expressament els n.º 12 i 13. Els restants contractes inscriuen "*cum patientia et cetera*" (2, 4, 5, 6, 10, 14, 15 —que es remet a l'anterior—, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25 i 27) o "*cum patientia, humilitate et cetera*" (1 i 26).

Sols els contractes n.º 3, 7, 9 i 21 ometen la fórmula, formant part els tres primers del conjunt de contractes amb senyors de l'estament militar.

3) Manco els 9, 10 i 23 (els dos primers amb patrons de caràcter militar i l'altre contret entre jueus per l'aprenentatge de l'ofici de sastre del fill d'un d'ells) ometen la fórmula d'obligació, el model de la qual podria ésser el de 11-12-13 "*obediendo mandatis omnibus tuis die noctuque*" (i afegeix: *standum posse meum*), que presenta variants als contractes:

n.º 1 "*quod sim legalis et fidelis, et faciam negotia tua, obediendo mandatis tuis die noctuque*"

n.º 3 "*promitto seruire et stare cum dicto P. Rois, et obedire mandatis suis tanquam domino meo*"

n.º 8 "*tanquam domino meo et prout vasallus debeat facere domino suo*"
i n.º 19 "*obedire mandatis uestris, standum posse meum in officio uostre tabule campsorium*".

A tots els demés casos, la fórmula ve abreujada: *obediendo et cetera* (n.º 2, 14-15, 16, 17, 20, 21, 22, 26 i 27) ó *obedire et cetera* (n.º 18, 24 i 25) ó *obedientia mea datis et cetera* (n.º 4 i 5), ó sols *obediendo* (n.º 6) ó *iuro me obedire et cetera* (n.º 7).

4) Sols el 9 i el 26 (ambdós fets amb senyors de caràcter militar) deixen d'especificar la clàusula de subjecció personal incondicional que dóna als contractes la seva característica jurídica més específica i també la més destacable: es tracta d'assimilació voluntària a la quasi-servitut, encara que lliurement contractada mitjançant retribució i temporalment delimitada entre un i dos anys, però establerta amb subjecció integral del contractat, que es compromet, després de servir *die noctuque* —com hem vist— a no deslligar-se'n per cap concepte durant el temps del contracte, so pena de compensació; no es fixa cap tipus de punició, emperó s'accepta expressament poder ésser capturat sense que hagi el senyor de recórrer a cap altre jurisdicció (*sine fatica Curie*), en ús de la potestat que li confereix el propi contracte.

El model de la clàusula vendrà donat amb extensió precisament als contractes amb senyors de caràcter militar i serà el dels n.º 3 i 7:

“et si fugero, quod dictis P. Ross, uel omnibus homo per ipso, possit... me capere sua propria autoritate sine fatica Curie, uel alterius persone” (n.º 3).

“et si fugerem quod possit me capere dictus P. Rois, uel facere capi, sine fatica Curie, et alterius persone” (n.º 7).

Els n.º 1, 11-12-13, 14-15 i 17 introdueixen un afegitó a la clàusula:

“et si fugero quod possis me capere, uel facere capi, tanquam tuum proprium conductum et hop(mi)nem, et si furatus fuero tibi alique, uel mali fecero, promitto te restituere et emmendare ad tuam uoce” (n.º 11-12-13).

“et si fugerio, uel aliquid furatus fuero, totum promito uobis restituere, uel possitis me capere ubique et cetera; et tenere me tamdiu quousque restituere minus falimentum dierum post terminum” (n.º 1).

“et si auffugero, uel aliqui uobis furatus fuero, quod possitis me capere u(nde)quem sine fatica Curie, et alterius persone” (n.º 14-15)

“et si aufugero, uel aliqui male uobis fecereto², quod positis me capere sine fatica Curie, et alterius pe(rsone)” (n.º 17).

El n.º 16 és més sintètic:

“et si fugerit et cetera, promito tornare et cetera”.

Els altres presenten la fórmula reduïda: *et si aufugo et cetera* (n.º 2, 4, 5, 6, 10, 19, 20, 22, 23, 24, 25 i 27), o sols *et si auffugero* (n.º 18 i 21).

Alguns d'ells afegeixen, a més, algun compromís adicional a la fórmula de subjecció:

4.1) de fidelitat: *et promitto uobis es(s)ere fidelis et legalis* (n.º 19); *et promitto es(s)ere fidelis et cetera* (n.º 20 i 27);

4.2) de restitució: *et promito uobis restituere quod uobis mali fecero* (n.º 17);

4.3) d'acció i evitació:

“et promitto vitare dampnum tuum et procurare profectum in quantum potero” (n.º 11-12-13)

“et promitto uitare dampna uestra et procurare profectum et utilitatem uestram in omnibus, tanquam scutiffer debere facere domino suo, et ponere corpus meum ante personam uestram” (n.º 26).

“et promitto procurare et cetera; et euitare et cetera” (n.º 25).

“et euitare dampnum et cetera” (n.º 4)

“et promitto uitare et cetera” (n.º 24)

“ad faciendum negotia uestra” (n.º 20).

4.4) clàusules especials:

“et que sit in merce dicti P. Rois quicquid boni facere uel conferre uoluerit me” (n.º 8)

“promito etiam... procurare omnibus negociis que possim, si tecum non haberem, facere; et promitto tui dare totum id prouentus factum” (n.º 25).

5) La contrapartida a un pacte que comporta la quasi total pèrdua d'autonomia personal —si no de llibertat— per part del contractat, a més de la retribució monetària, està constituïda per un compromís per part del senyor de fer-se càrrec de les necessitats vitals del servent, incloent-hi menjar, vestit i calçat. Comprèn, per tant, dues castes de prestacions: unes generals i altres específiques, com veurem:

a) Excepte els n.º 3, 7, 8, 9, 10, de serveis contractats amb senyors de caràcter militar, i els 1 i 19 (tal volta per omissió ximple a la recensió o còpia el primer i essent un contracte de mossatge el segon) tots els altres contractes inclouen una clàusula genèrica de compromís d'atenció alimentària per part del contractant, inclús en cas d'enfermetat, compromentent-se, emperò, el servent a compensar les despeses o el temps de suspensió del contracte per aqueixa causa, com hem vist que disposaven els Furs d'Aragó.

El model de la clàusula podria esser el dels contractes 2, 11-12-13, 17, i 20, a tots ells de redacció quasi idèntica:

“et colatis (ò colas me tamen) me sanum et infirmum, (te) me reficiente (ò me —ò mihi— tamen reficiente tui —ò uobis—) dies infirmitatis post terminum”.

Els altres contractes esmentats la porten de faisò abreujada:

“et colatis me et cetera; me reficiente et cetera” (n.º 18)

“et quod colas et cetera; me reficiente et cetera” (n.º 22).

“Ita, quod colatis me sanum et insanium et cetera” (n.º 26).

“et colas sanum me et infirmum et cetera” n.º 4).

“colatis sanam ipsam et infirmam” (n.º 6)

“et si infirmarent colas et cetera” (n.º 16)

“colas me sanna et cetera” (n.º 5)

“et colatis et cetera” (n.º 21).

El n.º 23 sols recull l'obligació de compensar els dies d'enfermetat:

“tamen, si infirmaretur restituat sit dies in termini fine”.

El n.º 14-15 afegeix un aspecte sobre perjudicis que pugui causar el contractat:

“et colatis me sanum et infirmum, me tamen reficiente uobis dies infirmitatis post terminum, et illud quod uobis mali fecero”.

Els 24, 25 i 27 recullen per duplicat la condició posada pel contractat i la confirmació per part de l'altre contraent:

“et colatis me sanum et cetera; me reficiente et cetera...; et promitto te colere sanum et infirmum et cetera; te reficiente et cetera” (n.º 24)

“et colatus me et cetera; me reficiente et cetera;... et colere et cetera; tui reficiente et cetera” (n.º 25)

“et colatis me sanam et cetera; me tamen refficiente et cetera;... et colere et cetera; te tamen refficiente et cetera” (n.º 27).

b) Excepte el n.º 8 (que és “a mercè”) i els n.º 11-12-13, tots ells dels que hem denominat de caràcter militar, els altres contractes inclouen menció específica del compromís de dotació en roba,²¹ alimentació convenient i calçat, com es veurà pel quadre següent:

TAULA N.º 2

N.º	Data	Contractat		Contractant
		<i>Salari en espècies</i>		
1	26-X-1256 fins a carnipriuum	Bn. Conemina calciatum, comestionem et caliges		Ben. de Claromonte i C. Hugeto
2	19-VII-59 fins 1 any	Johannes Periz		Ben. de Tornamira, militi
3	1259 2 anys	Sanxo Lopes, escuder		Bencete de Calataiu
4	Id.? 2 anys	P. Marchis		Benet de Calataiu
5	Id.? 2 anys	Deusa, filla Cabisa		Johanna
6	Id.? 2 anys	R. d'en Moreil		G. de Coll i Benvenguda, sedera
		camisias et bragas, 1 tunicam stammis fortis, 1 vilandran ¹ de Leridum, ² caligas unas de blanchet, ³ sotulares ⁴		
		arma prout necessaria fuintur et decencia, victu et vestitu prout me decuerit		
		vestitum et victum prout me decuerit		
		victum, 1 tunicam de meliorum panno quod uoluerit, excepto friseto uirmilio, 3 camisias de lino, sotulares, sauennas quantascumque rumpere potero, victum et vestitum (m)eam decuerit		
		victum et vestitum (m)eam decuerit		

²¹ Dins el contracte verbal anual que es feia amb els missatges, dos llençols, que es rentaven cada sis mesos —sense mantes ni altre casta de cobertor— era, segons testimonis recollits, l'encara usual a 1948 a possessions de la comarca d'Artà; “pa i avarques” era el compromís en espècies complementari fet amb els missatges a les possessions mallorquines al primer quart d'aquest segle.

N.º	Data	Contractat	Contractant
		<i>Salari en espècies</i>	
7	24-VII- (2 anys)	Stephens Peres d'Uclés igual que 3	Beneet de Calataiu
8	Id.? 1 any	Garcia Peris de Tudela a mercè	Beneet
9	Id.?	Gil Peris igual Stephans Peris	Beneet
10	Id.? 2 anys	P. Nunio victum et uestitum	Benet
11	28-VII 2 anys	G. de Sancto P. de Torelo	Bd. de Sancto Lauren- cio, milite
12	Id.? (2 anys)	R. de Sancto P. de Torelo igual que l'anterior	G. de Sancta Oliua
13	Id.? (2 anys)	Jo, France? igual que l'anterior	G. de Podio
14	2-IX- a S. Miquel	P. de Pugcerdà victum prout me decuerit, rumperè potero, quesdam	Palacio Nuniz, militi auarcas quantascumque sotulares
15	Id.?	R. Soliueda igual que 14	Palatio Nuniz, militi
16	11-IX-1259 un any	Brunisendis den Font 2 camisias, 2 sauenas, rumperè potero	Bencetam filia sarde G. ^a calciatum quantocumque
17	15-X- un any	Benuenguda de Maga- lats uictum prout mihi decuerit, 1 camisiam lini, 2 pa- ria sotularium, 1 sauenna	Thomasio Spanioli
18	un any	Stephiam d'Argilers uictum et cetera, 1 cotum stammis fortis, 2 cami- sias, 2 sauenas, 2 paria sotularium	Thomasio Spanioli
19	3-X un any	Ja. Den Net victum prout mihi decuerit	Bng. Draperio
20	16-X- un any	Johannes de Vila victum prout te decuerit, 1 tunicam de Leridane, 1 balandran de sarczia ⁵ calciatum quantumcum- que potueris me petere, 2 camisias, 2 bragas (quesdam de lino et alteras de stopa), quesdam caligas de albo ⁶ de Bayioles	Bn. Rocha
21	26-X tots Sants a un any	P. de Messina tunicam stammis fortis, quesdam calcias de Blan- chet, 1 capam de Leridane	Johannes de Nunopello
22	30-X un any	Berengaria Ferrara comestionem	Bonanato de Ceruaria

N.º	Data	Contractat	Contractant
		<i>Salari en espècies</i>	
23	11-XI	Izac Malet	Izac Abenseit, sartori
24	un any 1-XII	P. des Goig	P. Spannioli
25	un any 20-XII-1259 des de Nadal a un any	Jacobo, teixidor	Johannes de Galuano, pergaminerio
26	29-XII-1259	Elies de Armenteria	Bn. de Villari i seus
27	un any 19-II-1260	R. ^a d'en Cira	Berengaria, uxor Bn. de Podio

¹ *Balandran*; sotana oberta de dalt a baix i guarnida d'esclavina que es duia sobre la túnica o lloba. Són conegudes referències a *balandran de panno de Leyda* o Lleida (Vegi's el D. C. V. B. Alcover-Moll).

² Lleida.

³ *Blanquet*; roba de llana blanca, és evident que no es pot atribuir a les *caliges* o espartenyas, ans al *balandran*.

⁴ *Sotulares*; calçat de pell. El terme compareix ja al *Fuero latino de Teruel*, datable devers finals del s. XII i tal volta —segons UREÑA— adaptació llatina del *Forum Conche*, ítems 3140, 7644, 7645, 7657 i 7845, relatiu a l'ofici de *svtor* o sabater, on anomena les diferents castes de pell emprades per fer els *sotulares* (vegi's l'edició de Jaime CARUANA GÓMEZ DE BARREDA, Inst. de estudios turolenses, Teruel 1974).

⁵ *Sarga*.

⁶ Es proposa *abbo>abies -etis* = avet, o bé *albo* d'*abies albus*, tipus d'avet. La lectura del document sembla esser *albo*. La madera d'avet, importada de la Catalunya pre-pirenenca i emprada per la construcció i per fer estris agrícoles i instruments nàutics és molt possible que fos l'escolliada per fer les soles de les avarques.

⁷ *L'estamforte de Arràs* era conegut per tota la Mediterrània i tot Espanya des de fins del segle XII. L'etimologia és discutida i es dubta entre *stammis fortis* —estam fort, com realment era el teixit—, *Stamford*, població anglesa d'on procedia un dels més coneguts tipus d'aqueix teixit de llana —sovint tenyit—, *Steenvoorde*, petit centre fabril prop d'Arras —encara que sembla no compareix a la indústria tèxtil fins a la vora de 1345— i la família de grans mercaders de teixits, coneguda a tota Europa des del segle XII, els *Stamforte d'Arras* (vegi's ESPINA, Georges: *La draperie dans la Flandre française au Moyen Age*, París 1923; ESPINAS, Georges i PIRENNE, Henry: *Recueil de documents relatifs a l'histoire de l'industrie drapière en Flandre*, Bruseles 1906; i, sobre tot, ALFAU DE SOLALINDE, Jesusa: *Nomenclatura de los tejidos españoles del siglo XIII*, veu *Estanfort*, qui dona aqueixes i altres nombroses referències. Anejos del B. de la R. A. E. n.º XIX, Madrid 1969).

A més d'aquestes prestacions, als casos de tres contractes de mossatge o aprenentatge, s'especifica l'obligació del contractant d'ensenyar l'ofici al seu pupil o d'ocupar-lo en el mateix:

"et doceas ipsam officium tuum sederie" (n.º 6).

"factum posse meum in officio uostre tabule campsorium" (n.º 19)

"quod doceas ipsum officium tuum sartorie" (n.º 23).

6) Els contractes acaben amb la clàusula de validació que formulen sovint ambdós contraents, mitjançant *iuro et me obligo*, seguit de la menció als dos o tres testimonis preceptius. A quatre casos, emperò, compareix una altre fórmula de subjecció del servent, que compromet els seus béns com garantia del jurament, el que ens fa recordar, i encara que les transcripcions al registre són sempre abreujades, acabant amb *et cetera*, la fiança mencionada als Furs d'Aragó i ens pot fer suposar que aqueix compromís formava també part de la pràctica usual als contractes d'afirmament:

"et hec iuro et inde obligo bona mea" (n.º 2)

"et iuro et me obligo bona mea" (n.º 14)

"et pro hiis atendere obligo bona mea et iuro" (n.º 17)

"et iuro et cetera et me obligo bona" (n.º 22).

7) Els contractes per serveis amb senyors de l'estament militar.

Com hem dit són els números 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11-12-13 i 26. El darrer és, potser, un cas especial, doncs es tracta d'un que, explícitament, es declara contractar-se com escuder i no presta homenatge, com tots els demés (encara que el 10, més abreujat que altres, no ho recull directament), que formen un grup bastant homogeni. De fet els 12 i 13 es remeten al n.º 11, declarant contractar en idèntiques condicions, i formen per tant un bloc únic, i el mateix fan els 7 i 9 respecte al 3; els 4, 8 i 10, que són els que ens resten, es fan al mateix contractant que els anteriors, Benet de Calataiud, conegut per Ros (Rois ó Ruiz) d'Asacra.

Concretament, les fórmules d'homenatge són les següents:

"facio homagium ore et manibus meis propriis... et ne hec complem quod remaneam traditor ad forum Arago et beare? ad forum Catalonie, et cetera" (n.º 3)

"et facio, ore et manibus meis, omagium" (n.º 4)

"homagium autem facio in posse P. Nunis, militis, loco dicto P. Rois" (n.º 7)

"ad hoc facio homagium in posse dicti P. Nunis, milite, et hec iuro me ob(edire) et cetera;... et ne facerem quod remaneam me traditor ad forum Aragone et bauar? ad forum Catalonie" (n.º 8)

"et facio homagium in posse dicti Beneetem" (n.º 9)

"et si frangerem quod sim traditor et cetera" (n.º 10)

"et de huius supradictis facio hommagium tui ore et propriis manibus meis... et ne hoc facerem et frangerem, quod remaneam me traditor ad forum et co(n)suetudines) Aragone et boare? ad forum et co(n)suetudines) Catalonie" (n.º 11-12-13).

El caràcter d'aqueixes fórmules d'homenatge és netament reminiscència de les fórmules de vasallatge i inclús els signants dels contractes n.º 3 i 26 juren obediència "*tanquam domino meo*" i el del n.º 8 hi afegeix "*prout vasallus debeat facere domino suo*".

El grup de més interès és el constituït pels contractes n.º 3, 4, 7, 8, 9 i 10, tots ells a Benet de Calataiud:

El n.º 3 el fa Sanxo Lopes, escuder, que *s'afferma* davant Johan Peris, de Tarragona —al servei militar de Benet i en el seu nom— a qui es promet proveir d'armes, a més de salari, menjar i vestit; Sanxo Lopes, emperò, posa una condició respecte al moment que arribin a Tunícia, on afirma la possibilitat d'entrar a sou del rei d'aquell país per un mes, que no serà computable dins del salari ni el termini de dos anys compromès; també alludeix de manera confusa a una requisició que rebé del seu germà, Blasco Peris, quan varen ésser a Tunícia i dins del vaxell on estaven —és de suposar que a una ocasió anterior—, demanant-li de no contreure el contracte i anar-se'n amb ell, el que posa per condició poder fer, a prec del germà, quan acabi el plaç de dos anys;

també Pere Marc, que signa el contracte n.º 4, alludeix a l'anada a Tunícia;

Stephens Peris d'Uclés (contracte n.º 7), *s'afferma* davant Pere Nunis, *militis*, en representació de Benet, i en les mateixes condicions que Sanxo Lopes, excepte la condició relativa al germà;

Garcia Peris de Tudela, que també jura davant Pere Nunis, es contracta sols per un any (contracte n.º 8), es declara *vasall* i el fa a mercé (és a dir: a discreció);

el contracte n.º 9 el fa Gil Peris, que diu fer-ho d'identica forma que Stephens Peris d'Uclés;

i el 10 (també per 2 anys) el fa P. Nunio, encara que a un sou inferior.

Es tracta, doncs, d'un grup de contraents d'origen aragonès, que, sembla, es contracten per una expedició a Tunícia, on sens dubte Benet tenia relacions comercials o afers militars, i això explicaria que el lligam jurídic establert fos més rigorós que als altres tipus d'*affermaments* i que el jurament inclogués no sols les habituals formulacions d'bligació, fidelitat, etc., sinó també l'homenatge de boca i mans, la subjecció personal i la menció a la consideració de traïdor, segons els furs i costums d'Aragó i de Catalunya, pel que vulneràs el pacte.

Conclusió.

L'interès d'aquests contractes és evident:

— si bé de faisó episòdica, revelen l'aplicació a Mallorca, 26 anys després de la conquesta cristiana, d'un tipus de relació personal —contracte de servei— tipificada per primer cop als Furs d'Aragó a mitjans del segle XI i que s'estava aleshores sedimentant ja als Furs de Castella, cas que no es tractàs d'un reflexament de costums també immemorials a aquell regne;

— indiquen, així mateix, l'existència d'un mercat lliure de força de treball que, de poder ésser constatat en fonts més amples, podria arribar a confirmar la suposició que la ma d'obra esclava no era, tal volta, tan abundant —i amb seguretat no tan rendable— com alguns autors, per extrapolació, han suposat;

— revelen, també, la presència —sovint no considerada— d'interessos aragonesos a l'illa²² o, tal volta, d'un mercat de contractació oberta de ma d'obra residual, per a empreses ultramarines o en qualitat de mercenaris, ja que a Mallorca haurien immigrat, atrets pels al·licients de la repoblació i les seves condicions, components de les capes econòmica i socialment més baixes de la població peninsular, entre els quals sens dubte va quedar disponible i sense activitat específica un excedent de força de treball desarrelada;

— l'anàlisi comparatiu, dins el marc d'un treball antropològic, d'aqueixa modalitat de contractació lliurement acordada entre dos homes lliures però amb restes de subjecció de tipus personal i adhuc incondicional, sens dubte desvetllaria —creim— antecedents dels tipus d'obligacions i de les modalitats de contractes verbals de periodicitat anual que s'establien a les possessions de Mallorca amb els *pastors*, *porquers*, *oguers*, *pareiers*, *missatges* i altres castes de treballadors agrícoles no eventuals, subsistents —segons notícies que tenim de fa temps recollides— fins a prop de la meitat del present segle i potser fins més envant.

APÈNDIX DOCUMENTAL

(el que va entre claudators [ ] figura, al document, super-posat a les línies)

(el que va entre parèntesi ( ) està suplit o suposat)

(els números entre claus < > no pertanyen a la transcripció)

(el que va davant ? és de sentit dubtós)

(els punts ... volen dir indesxifrabable o il·legible per deterioració del document)

(els números es transcriuen amb aràbigs, encara que als documents estan en romans).

ARM E.C.R. 344 R. 18 f. 154 v.

7 k. nouembris (1256)

<1> Bg. Conemina affermo me uobiscum, Bn. de Claromonte et C. Hugeto, cum pat(lenti)e, humillitate et cetera, ab hac die quem presens scripsit carta usque in festo carnipriuium, ita: quod sim legalis et fidelis, et faciam negotia tua, obediendo mandatis tuis die noctuque; et si fugerio, uel aliquid furatus fuero, totum promito uobis restituere, uel possitis me capere ubique et cetera; et tenere me tamdiu quosque resituere minus falimentum dierum post terminum; et da-

²² Vegi's l'estudi del Prof. CATEURA, *Sobre la aportación aragonesa a la conquista de Mallorca (1229-1232)* ja esmentat. També el Prof. Alvaro SANTAMARÍA a *El reino privativo de Mallorca*, a "Historia de Mallorca" coordinada per J. MASCARÓ PASARIUS, tom III, Palma de Mallorca 1978.

bitis 20 solidos regalium pro solidata et caliciatum et comestionem et caliges; et iuro et obli(go) et cetera.

Ad hec nos, Bn. de Claromonte et C. Huget, laudamus omnia supradicta obli(gamus) et cetera. Renun(ciantes) et cetera.

Testes P. Carrera et P. Stephani.

ARM E.C.R. 345 R. 20 f. 13

14 k. augusti 1259

<2> Johannes Periz affermo me uosbicum, Bn. de Tornamira, militi, ab hac die qui presens scribitur carta usque ad vnum annum, cum patientia et cetera; obediendo et cetera; et si a fugo et cetera; et colatis me sanum et infirmum, me refficiente dies infirmitatis post terminum; et detis me viccum prout me decue-rit [et camisiam et bragas et unam tunicam stammis fortis et unum vilandram de Leridum, et caligas vnas, de blanchet, et sotulares]; et hec iuro et inde obli(go) bona mea.

Ad hec ego G. de Tornamira, laudo et concedo.

Testes Bn. Rossilione et Ja. de Marina.

f. 15

1259

<3> Sanxo Lopes, scutiffer, affermo me tecum, Bencete de Calatalu, cognato per Ros de Asakra, usque ad duos annos continue completos, ita tamen modo: quod cum fuerimus in Tunicio ne potero essere in sou [dominum rege Tunicii] per vnum mense ne teneatis me computare per dictum mensem, scilicet, cadat et sit extra dictos annos, et ne potero essere per dictum mensem in dicto sou siue solidata; et transient inde, quod teneatis computare me, transacto dicto mense, in dictis duobus annis, et me stante, domino concedente, in dicto solido, siue solidata, tenere seruire dictis duobus annis dicte domino P. Rois d'Asakra, per quo et loco ipsius, facio homagium ore et manibus meis propriis Jo(hann)i Peris, militi [de Trerassona] dicti P. Ross d'Asagra; et sic per dictos duos annos promitto seruire et stare cum dicto P. Rois, et obedire mandatis suis tanquam domino meo.

Ita tamen, quod dictis P. Rois et tu, loco ipsius, des me de solitura quolibet anno dictorum annorum duorum, 60 bisancium argenti; intelligatur tamen in hoc instrumento quod, cum fulmus in portu Tunicerii, et stando in ligno, veniret Blasco Peris, frater meus, intus dictum lignum et dieret me melius consilium isto: quod non teneat de supradictis [omnibus, immo possit ire cum dicto fratre meo], et ita etenim quod, in fine dictorum duorum annorum, illud requisitum, continuum, aut eprecuram, quam mecum habeam, teneam et habeam et ducam mecum, et sit mea propria.

Et hec supradicta promitto attendere et complere et me obedire et cetera; et si fugero quod dictis P. Ross, uel omnis homo per ipso, possit doblegat? me capere sua propria autoritate sine fatica Curie, uel alterius persone, et ne hec compleam quod remaneam traditor ad forum Arago et boare? ad forum Catalonie et cetera; et iuro, et cetera; et quolibet mense quod accipiam solucionem [meam prout ad rationem dictorum 60 bisancium].

Ad hec ego Beneet predictis laudamus et cetera; promitto supradictam atendere et dare arma tui, loco P. Rois, prout tui neccessaria fuintur et decencia; me ob(ligo) et cetera; ita quod donetis me uictu et vestitum prout me decuerit.

Testes P. Peris, P. de Salses et Lop Arces.

<4> P. Marchis affermo me tecum, Benet de Calat(a)iu, cognato per Rois [quantumquem fuerimus in Tunicia] ad duos annos continua completos cum patientie et cetera; et obediencia mea datis tuis et cetera; et euitare dampnum et cetera; et colas sanum me et infirmum et cetera; ita, quod donnis me pro solidata 40 bisancium quolibet anno, soluendos medietatem in medio anno et aliam medietatem in fine annos [et vestitum et uiccum prout me pertinuerit]; et si fug(er)o et cetera; et hec iuro et cetera me obedire et cetera; [et facio, ore et manibus meis omagium].

Ad hec ego, Beneet, laudans et cetera; et me obl(igo) et cetera; et uictum et uestitum prout me decuerit.

Testes Lop Arces, Jo. de Fontes.

f. 16

<5> Deusa?, filia quondam Cabisse?, affermo me tecum, dompnina Johana, hinc ad duos annos annos (sic) continuos et cetera, per dida siue nutrix, cum patientia et cetera; et obediencia mea datis et cetera; et si fugero et cetera; colas me sanna et cetra; et dones me pro solidata 70 solidos [in primo anno duorum annorum, et in sequenti anno 30 bisancios] regale Valencie, in soluendos medietatem in medio anno et aliam me(d)i(etatem) in fine anni; [et viccum, vnum tunicam de meliorum panno quod uoluerit, excepto frisetu uirmilio, et 3 camisias de linno et sotulares et sauenas quantascumque rumpere potero; et iuro et cetera me ob(ligo) et cetera.

Ad hoc ego Johana, laudans et cetera; et me ob(ligo) et cetera.

Testes Beneet de Calataiu, P. Marchis.

<6> R. d'en Morel affermo tecum, G. de Colle [et Benuenguda, sedera], filia Anam Benuengudam, hinc ad duos annos continue completos, cum patientie et cetera, obediendo; et si fugerit et cetera; ita, quod donas mei vinctum et uestitum (m)eam decuerit, et quod doceas ipsam officium tuum sederle; et colatis sanam ipsam et infirmam; et omnibus me obedire.

Ad hec ego, G. de Colle, et Benuengudam recipiens, promitti(m)us predictam attendere; et me obe(dire) et cetera.

Testes G. de Munso, G. Rotger.

f. 16 v.

9 k. augusti

<7> Stephens Peris d'Ucles affermo me tecum, Beneete de Calataiu, cognato per Rois de Asagra, ad illam et eandem formam ut Sanxo Lopes, scutiffer antedictus, fecit, excepta conditione de fratre suo; homagium autem facio in posse P. Nunis, militis, loco dicti P. Rois, et iuro me ob(ligo) et cetera.

<8> Garcia Peris de Tudela affermo me tecum, Beneet predicto, ad vnum annum continue con(pleto) ita: quod seruicium et obedientiam mandatis dicti P. Rois d'Assacra per dictum vnum annum, cum paciencia, humilitate et fidelitate, tanquam domino meo et prout vassallus debeat facere domino suo; et que sit in merce dicti P. Rois quicquid boni facere uel confferre(re) uoluerit me; et si fugerem quod possit me capere dictus P. Rois, uel facere capi, sine fatica Curie, et alterius persone; et ne facerem quod remaneam me traditor ad forum Aragone et boare? ad forum Catalonie.

Ad hoc facio homagium in posse dicti P. Nunis, milite, et hec iuro me ob(ligo) et cetera.

f. 19

<9> Gil Peris facio hommagium instrumento ad illam et eandem formam quod ad modum fecit dicto Beneet Stephens Peris d'Ucles; et facio homagium in posse dicti Beneetem, et quod det 60 bisancium in anno; et iuro et me ob(ligo), et cetera; et Beneetem obligauit.

Testes Bn. Jo. et P. Sa Font.

<10> P. Nunio affermo affermo (sic) me tecum, Benet, usque ad duos annos, cum pacien(tie) et ceera, ad solidatam 35 bisancium per quolibet anno; et si fugero et cetera [et si fra(n)gerem, quod sim traditor et cetera, et iuro et ob(ligo) et cetera]; [et uictum et uestitum].

Ad hec ego, Benneet, laudo et cetera, et me ob(ligo) et cetera.

Testes Ja. de Marina et Bn. de Monte(s)pe(su)l(ani).

f. 20

5 k. augusti

<11> G. de Sancto P., de Torelo, affermo me tecum, Bn. de Sancto Laurencio, milite, hinc ad duos annos continue completos, cum paciencia, hu(militate) et fide, obediendo mandatis omnibus tuis die noctuque, st(an)dum posse meum; et si fugero quod possis me capere uel facere capi tanquam tuum proprium conductum et hop(min)em; et si furatus fuero tibi alique, uel mali fecero, promitto te restituere et emmendare ad tuam uo(ce); et promitto vitare dapnum tuum et procurare profectum in quantum potero; et des me per solidata et uestitu 28 bisancium argenti (ex) pensio quolibet anno dictorum duorum annorum sic scilicet soluendos: medietatem in medio anno et aliam medietatem in fine annum; colas mihi tamen sane et infirmum, me reficiente tui dies infirmitatis in fine termini; et de huius supradictis facio hommagium tui ore et propriis manibus meis; et ne hoc facerem et frangerem, quod remaneam me traditor ad forum et co(n)suetudines Aragone, et boare? ad forum et co(n)suetudines C(atalonie); et pro hiis attendendis ob(ligo) et cetera, et iuro.

Ad hoc ego, dictus Bn. de Sancto Laurencio, laudans promitto attendere predictam, et me ob(ligo) et cetera.

Testes Bn. Porter, G. de Manso et Bng. de Sta. Oliua.

<12> Item, ego, R. de Sancto P. de Torelo, facio idem instrumentum G. de Sancta Oliua et ipse C. promitte attendere.

Testes de super.

<13> Item ,ego, Jo. France? facio idem instrumentum G. de Podio et ad eandem formam. Et ego G. laudo et cetera.

Testes de super.

f. 48 v.

4 nonnis septembri

<14> P. de Pugcerda affirmo me uobiscum, Palacio Nuniz, militi, ab hac die que presens scribitur carta usque ad festum Sancti Marchi proxime venturi, cum patientia et cetera; obediendo et cetera; et si auffugero, uel aliqui uobis furatus fuero, quod possitis me capere u(nde)que sine fatica Curie, et alterius persone; et colatis me sanum et infirmum, me tamen refficiente uobis dies infirmitatis post terminum, et illud quod uobis mali facero; et detis me per solidata 30 solidos regales et uictum prout me decuerit, et auarcas quantascumque rumpere potero et quesdam sotulares; de quibus 30 soluatis me hinc ad unum mense 10 solidos et in fine termini 20 solidos; [et iuro et me ob(lgo) bona mea]

Ad hec ego, Palacius Nuniz, miles, laudo et cetera; promitto predicta attendere et cetera.

Testes P. Sanxis et Ja. de Marina et Martin Ceruera et Rodrigo de Telforat.

<15> Item, de supradictam formam affirmo me ego, R. Soliueda, uobiscum, Palatio Nuniz, militi, et iuro et me obli(go) bona mea.

f. 55

3 idus setembre 1259

<16> Brunissendis Den Font affermo tecum Bencetam, filia sarde Gm., usque ad vnum annum continue completum, cum patientia, humilitate et fidelitate, obediendo et cetera; et si fugerit et cetera promito tornare et cetera; et si infirmarent colas et cetera.

Ad hec ego, dicta Gm., laudo et cetera; et iuro supradictam attendere et cetera; iuxte obligamus ambe.

Ad hec, Beneeita, laudans et cetera; promitto dare de solidata 7 solidos regales, soluendos mode: 4 sic et fine termini 3 solidos, et duas camisas, et duas sauenas, et calciatum quantocumque rumpere poteres et me ob(ligo) et cetera.

Testes P. Sauarces et Ja. de Marina.

f 56 v.

17 k. octobris

<17> Benuenguda de Magalats affirmo me uosbiscum, Thomassio Spanloli, usque ad unum annum continue et completum, cum patientia et cetera; obediendo et cetera; et colatis me sanam et infirmam, me tamen reficiente uobis

dies infirmitatis post terminum; et detis mihi uictum prout mihi decuerit; et si aufugero, uel aliqui male uobis fecereto, quod positus me capere sine fatica Curie, et alterius pe(r)sone); et promito uobis restituere quod uobis mali fecero; et detis mihi pro solidata 24 sol(idos) regale(s) [et unam camisiā lini et 2 paria sotularium et 1 sauennal, de quibus soluetis mihi incontinenti medio et alia media in fine termini; et pro his (sic) atendere ob(l)igo bona mea et iuro.

Ad hec ego, Thomassio Spanioli, laudo et cetera; et me obl(igo) et cetera, promi(to) attendere.

Testes R. de Riara(ia), Joh. de Sala, Bg. de Noueles et P. de Prato.

<18> St(e)phiam d'Argilers affermo me uobiscum Thomasio Spanioli, usque ad unum annum, cum patientia et cetera; obedire et cetera; et colatis me et cetera; me refficiente et cetera; et si auffugero; et detis mihi uictum et cetera; et dictis mihi pro solidata 12 solidos et unum cotum stammis fortis, et duas camisias et 2 sauenas et duo paria sotulanium; de quos 12 solidos regale(s) soluatis mihi in fine termini; et iuxta obl(igo) et cetera, iuro.

Ad hec ego, Thomasius Spanioli, laudo et cetera; et promi(to) atendere, et iuxta obl(igo) et cetera.

Testes de super.

f. 66

4 nonis october

<19> Ja. Dennet affirmo me uobiscum, Bng. Draperio, ab hac die que presens scribitur carta usque ad unum annum continue et completum, cum patientia et cetera; obedire mandatis uestris, factum posse meum in officio uostre tabule camporium; et detis mihi victum prohut mihi decuerit, et 30 solidos regale(s) per solidata, soluendos medietatem in medio anno et aliam medietatem in capite anni; [et si auffugero et cetera]; et promitto uobis es(s)ere fidelis et legalis et me obl(igo) bona mea et iuro.

Ad hec ego, Bng. Draper, laudo hec omnia et promito ipsam attendere et complere sub obl(igatio) omnium honorum suorum.

Testes Bn. Rossillione et F. de G(r)annada.

f. 77

17 k. nouembre

<20> Johannes de Vila affirmo me uobiscum, Bn. Rocha, ab hac die que presens scribitur carta usque ad unum annum continue et completum, cum patientia et cetera; obediendo et cetera; ad faciendum negotia uestra; et promito es(s)ere fidelis et cetera; et si auffugero et cetera; et iuro et me obl(igo) et cetera.

Ad hec ego, Bn. Rocha recipiens te, dictum Johannes de Vila, promito tui dare victum prout te decuerit, et colere sanum et infirmum te me refficiente mihi dies infirmitatis post terminum; et ultra hec promitto tui dare per solidata 25 solidos regale(s) Valencie, de quibus soluam tui medietatem incontinenti, et aliam medietatem in fine termini; promito etenim tui dare unam tunicam de

Leridane et unum balandran de sarozi(a), et calciatum quantumcumque potueris me petere et 2 camisias et 2 bragas [quesdam de lino et alteras de stopa] et quesdam caligas de albo de Bayioles: et me obl(igo) et cetera.

Testes R. Uinola et Ja. de Marina.

f. 85 v.

7 kdas. nouembre

<21> P. de Messina affirmo me uobiscum, Johanne de Nunopello, [de primo uenturo festo omnium Sanctorum] usque ad unum (annum), obediendo et cetera; et si auffegero; et colatis et cetera; et detis michi uictum prout me decuerit et 20 solidos regale(s) quos soluatis mihi in fine termini, et tunicam stammis fortis et [quesdam] calcias de blanchet et vnam capam de Leridane; et me obl(igo) et cetera, et iuro.

Ad hec ego, Johannes de Nunopello, laudo hec et promi(tto) attendere et cetera, et me obl(igo) et cetera.

dampnata fuit de voluntate parcium
et que non possit reparari

Testes Bg. Vedel et Jac. de Marina.

f. 88

3 k. nouembre

<22> Berengaria Fferraria affermo me tecum, Bonanato de Ceruaria et tuis, hinc ad vnum annum primum eu(nturo) et continue et cetera, cum patientie et cetera; obediendo et cetera; et si fugero et cetera; et quod colas et cetera, me reficiente et cetera; et iuro et cetera [et me obl(igo) bona].

Ad hec ego, Bonanatus, laudans et cetera; et promittens dare tui comestionem et 17 solidos [regale(s)] per solidata tua et cetera; et me ob(ligo) et cetera.

Testes Bg.^a de Fortudine et Bn. d'Ager et G. Peres, sutor.

f. 92 v.

3 idus nouembre

<23> Izac Malet affirmo tecum, Izac Abenseit sartori et tuis, filium meum, nomine Samuel, hinc ad vnum annum continue complettum, ita: quod doceas ipsum officium tuum sartoris; et si fugeret et cetera; et cum pacien(tia) et cetera.

Et ego promitto si dare uictum et uestitum.

Et quod des si 24 solidos per solidata et nichil aliud, de quibus recepi nam 4 solidos, et alios soluas mi(hi) de 3 in tres menses; tamen, si infirmaretur restituat sit dies in termini fine; intelligatur tamen quod si non stares tu, dictus Izac, in operatorio non remaneret, pro ipso quod non habe(a)t tui restituere quod vagaret; et me obl(igo) et cetera.

Ad hec ego, Izac Abenseit, laudo et promitto dare tui, nomine dicti filii, dictos 20 solidos, ut dictum est in, et docere filium tuum officium meum; et me obl(igo) et cetera.

Testes Izach Coffen? et Salamon, filius dd...

f. 109 v.

k. decembri

<24> P. des Goig affirmo me uobiscum, P. Spannoli, ab hic die que presens scribit carta usque ad unum an(n)um continue et cetera; cum patientia et cetera; obedire et cetera; et si aufugero et cetera; [et promi(tto) euitare et cetera]; et colatis me sanum et cetera, [me reficiente et cetera]; ita, quod si infra dictum annum ueniret mihi nuncium de Tunicio de A. de Fonoyiar, quod ego deberem ire apud Tunicium, quod possit facere; et uos soluatius mihi ad rationem illius tempore quequam tum steterim uobis; et me obl(igo) et cetera, et iuro.

Ad hec ego, P. Spanioli, laudo et cetera; et promito tui dare uictum prout te decuerit et etiam vnum cotum stammis fortis et queddam caligas de albo et 2 camisias et 2 bragas de lino et so(tula)res quantascumque rumpere poteris, et ultra hec 25 solido(s) regale(s) quos soluam (in fine) anni; et si uenent tui nuncium, ut dictum est, quod possis ire sine retentere? mea... promi(tto)? tui soluere per quantum steteris mecum ad rationem dicte solidate; et promitto te cole(re) sanum et infirmum et cetera; te reficiente et cetera; et alia attendere sub obl(igatio) et cetera.

dampnata fuit carte parcium
et quod non possit reparari

Testes A. Natal, Esmeraldus de Bar. et Bn. Rossilione.

f. 118 v.

13 k. januari anno domini 1259

<25> Jacobo, textore, affirmo me tecum, Johannes de Galuano, pergami-nerio, de primo uenturo festo natalis domino ad unum annum, cum patientie et cetera; obedire et cetera; et promito procurare? et cetera; et euitare et cetera; et si auffugero et cetera; et colatius me et cetera; me reficiente et cetera; et me obligo et iuro; [promito etiam?... et procurare omnibus negociis que possim, si tecum non haberem?, facere, et promi(to) tui dare totum id proventus fideliter].

Ad hec ego, Johannes de Galuano, laudo et cetera; promito tui dare victum et cetera; et colere et cetera; tui refl(iciente) et cetera; et ultra hec promito tui dare 30 solido(s) regala(s) Valencie, medietatem in medio anno et alia medietatem in fine anni; et si citius habueris necessarie promi(to) tui soluere; promito etiam tui dare sotulares quantascumque rumpere poteris, et 2 camisias, et 2 bragas, alteras de stopa et alteras de lino, et me obli(go) et cetera; promi(to) etiam tui quod quelibet vice que ego adascitem pelles adampte tui vna cum meas pellibus, ita quod ni(hi)l de costet tui, et precium quod me habueris sit tuum proprium, et non tenans mi(hi) respondere.

dampnata voluntatem parcium et
quod non possit reparari.

Testes Bn. Johan et Bn. de Villefranchi et Ja. de Marina.

f. 120 v.

4 k. januari anno 1259

<26> Elies de Armenteria affirmo me tecum, Bn. de Villari et tuis, hinc ad vnum annum continue completum, cum paciencie et cetera; humilitate et cetera; obediendo et cetera; et promitio uittare dampna uestra et procurare profectum et utilitatem uestram in omnibus, tanquam scutiffer debere facere domino suo, et ponere corpus meum an(te) personam uestram; ita, quod colatis me sanum et insanum et cetera; et me obli(go) et cetera, et iuro; et quod detis mihi uictum et uestitum, pout mihi pertinuerit et cetera.

Et ego, Bn., laudo et cetera; et me et cetera.

Testes P. de Do., Bn. Pedret et Bn. de Ceruaría.

f. 135

11 k. febrero

<27> R.^a d'en Tira affirmo me uobiscum, Berengaria, uxor Bn. de Podio, hinc ad unum annum continue et cetera; cum patientiam et cetera; obediendo et cetera; et si auffugero et cetera; et colatis me sanam et cetera; me tamen refficiente et cetera; promi(to) es(s)ere fidelis et cetera; et me obli(go) et cetera; et iuro et dono fide Berengaria de Trila?

Ad hec ego, Bg. de Trila? instituo et cetera; et me obli(go) et cetera.

Ad hec ego, Bg.^a, uxor Bn. de Podio, laudo et cetera, et promito tui dicte R.^a dare victum prout te decuerit; et colere et cetera; te tamen refficiente et cetera; et, ultra hec, per solidata 18 solidos regale(s) Valencie, de quibus soluam tui incontinenti medietatem, et alia medietatem in fine termini; promito etiam tui dare vnam tunicam de stammie forti de Arracio, et 2 camisias, et 2 sauenas, alteras de lino et alteras de stopa, et calciatum quantumcumque rumpere poteris; et me obli(go) et cetera; et dono fide Bernardonum vice.

Ad hec ego, Bernardonus vice, instituo me essere fede(le) de predictis, et me obli(go) et cetera.

Testes Bn. Vita et P. Granni.